

МОРАЛНИОТ ЛИК НА НАСТАВНИКОТ - ПРЕДУСЛОВ ЗА КВАЛИТЕТНО ЕТИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ

Текстов е мотивиран од два момента. Едниот е објективен, другиот субјективен. Но во суштина, со една иста поента. Поточно, дилемите во објективниот аспект на проблемов се наметнати од субјективниот, т.е. од личното искуство.

Етиката, како наука за моралот, т.е. правилното човеково однесување, од скоро и официјалано, законски ќе стане дел од наставните програми во ОУ. Учениците ќе можат да ги усвојуваат основите на моралот/етиката. Оваа одлука, поточно потреба од Етичко образование, се разбира има своја правна, социјална, т.е. културолошка димензија (ОН, т.е. УНЕСКО донесе и посебна резолуција со која се бара од земјите членки да воведат етичко образование). Но ние ќе се задржиме на суштинскиот аспект на оваа потреба – философскиот. Од овој аспект, етичкото образование својата философска оправданост ја има во едно уверување кое е старо повеќе од 2500 години. Имено, уште умниот Сократ во V век п.н.е промовираше т.н. *интелектуализам* според кој знаењето е еднакво на доброто. Ова уверување на Сократ не само што е философскиот темел на секое етичко образование, туку и на секое образование и на образовниот систем воопшто. Зошто?

Сократ тврдеше дека злото е од незнаење, дека не би чинеле зло, ако би го знаеле доброто. „Она што го тера човек да греша е недостигот од познание [...], една од пресудните причини за злото е незнаењето. Оттука, за да допреме до доброто, мора да поседуваме познание и така доброто е еднакво на знаење.“ (Б.Расел, *Мудроста на Западот*: 57). Ете зошто знаење, ете зошто образование, ете зошто образовен систем воопшто - токму заради оваа Сократова увереност дека знаењето ќе не направи подобри поединци, ќе ја направи подобра заедницата, ќе ја направи подобра нацијата, државата, човештвото во целина, токму затоа организираме и изведуваме настава, градиме образовен систем и обучуваме. Сократ

е во темелите на Западната Цивилизација (следствено и во нашето општество), со овој оптимизам дека знаењето ќе не направи подобри. И тој е во право. Навистина, цивилизацијата напредуваше. Знаењето го унапреди животот, некои општествени појави денес се неприфатливи од морален аспект, како аморални (канибализмот, ропството, тоталитаризмот, екскомуникацијата на деца со посебни потреби-инклузија...). Но дали Сократ е апсолутно во право? Дали навистина знаењето навистина ќе не направи подобри? Што значи знаењето воопшто, што значи да се знае? Што е познанието и дали навистина е еднакво на доброто. И на крајот на краиштата, да кажеме отворено – зарем најголемите злодела во историјата на човештвото не ги начинија токму оние кои најмногу знаеја!?

Овие дилеми се родија и на она субјективно рамниште на проблемов. Како наставник по Етика се соочив со лична и професионална дилема – кои се целите/компетенциите на наставата по Етика, т.е. дали усвојувањето на одредени содржини од Етиката ќе ги направи тие деца подобри? Зошто во суштина, аутпутот на овој предмет, да признаеме, директно е во тоа да придонесе учениците да станат, барем за нијанса подобри: повеќе да се почитуваат себе си и другите, да ја развијат сопствената личност, да изградат автономен вредносен систем, да ги респектираат разликите, да развијат социјални, комуникациски доблести, да усвојат професионални и персонални вредности... А дали ќе го направат тоа само со усвојување на содржините по предметот Етика [Што е етика/морал; кој е категоријалниот апарат на етиката, т.е. кои се градбените елементи на етиката(добро, зло, карактер, воља, совест, намера, дело, морална норма, морална оценка), современи етички учења, етички приоритети, биоетика, професионална етика...]? Знаењето може да го покаже патот, но не и да го изоди. *There is a difference between knowing the path and walking the path* (Matrix).

Не смееме да дозволиме воведувањето на овој предмет да биде уште една содржина плус која само ќе ги оптоварува дополнително учениците и ќе ги фрустрира. Оттука и прашањето како да се предава Етика и што е уште позначајно - што да се вреднува кај учениците?

Дали усвоеното знаење, како на пример исто како она што го усвојуваат учениците по биологија, хемија, физика и сл. е доволно и е гарант за остварување на погоре поставената цел на курикулумот, дека во суштина наставата по Етика треба да придонесе во развојот на моралната вертикала на ученикот. Дали во овој случај ќе му дозволиме на Сократ да биде во право? Дали со тоа што ќе знаат што е морална оценка, ќе знаат подобро да се проценуваат себе си и другите? Нашето скромно искуство вели, не! Тогаш, наставата по Етика нема смисла и своја оправданост!?

Но има место за оптимизам! Да не ни се забележи дека звучиме анхроно, но за овој случај ќе се повикаме на еден марксистички концепт за *единство на теорија и пракса*. Само низ ова единство се открива и вредноста и вистината. (со овој концепт не само што *праксата* се регулира со теоријата, туку се корегира и Сократовиот интелектуализам, при што и концептот на *вистината/теоријата* се верифицира низ праксата). Во случајов, тоа единство на теоријата (содржините по Етика), се пројавува практично во барањето за *моралниот лик на наставникот*.

Ова е особено релевантна дилема која бара решение за наставникот по Етика, затоа што тој има дополнителна обврска – оти тој како оној кој подучува во доблеста, не смее да потфрли во доблеста. Но, иако наставникот по Етика ја има оваа дополнителна одговорност (учителот по Етика најмногу знае за доблеста, следствено тој е најдоблесен), тоа ни малку не значи дека другите наставници не сносат одговорност за етичкото профилирање на ученикот. Ова, пак од друга страна, не значи дека наставникот по Етика ја префрла сопствената одговорност на другиот, туку напротив, тоа значи појасно согледување на проблемот и негово попрецизно одредување. Тука доаѓаме до клучот на нашата тема – моралниот лик на наставникот. Ете зошто моралниот лик е значаен. За да не ни се случи наставникот по Етика да промовира (декларативно), некои вредности, а средината/училиштето да не ги живее или уште полошо, проповедникот (наставникот по Етика), да живее наспроти проповеданото. Ова беше и нашата лична и професионална морална

дилема со која секојдневно се соочувавме на часовите по Етика. Оти после часовите по Етика, не треба да ни биде сеедно, не треба да се напушти предавалната само со уште едно сознание повеќе, а нашиот однос кон студентот/ученикот и нивниот кон нас да остане ист.

Затоа сметаме дека е повеќе од очигледно дека во усвојувањето на вредностите не учествува само наставникот по Етика, туку и наставникот по Биологија, Хемија, Физика, Ликовно... иако знаењата на науката во принцип се вредносно неутрални. Но наставникот како педагог, не како стручно лице од научната област, со својот однос кон ученикот е наставник и по Етика. Затоа, да не се случи наставата по Етика, да биде неуспешен проект или да стане некоја бедна карикатура со тоа што на часот по Етика ќе се промовираат вредности кои во средината не се живеат или се живее наспроти нив, потребно е синхронизирано делување на сите наставници и институцијата во целост. Што подразбира ова? Издвојуваме четири поенти:

1. Прво, изградба на етички кодекс за сите наставници и вработени, т.е. дефинирање на основните елементи на *професионалниот морал*. Ако под професија се подразбира одредено знаење, техники и вештини за извршување на нешто со што долгорочно или трајно се занимаваме, тогаш професионализмот го означува *квалитетот* на извршувањето на тие задачи и обврски. Затоа стандардите за тој квалитет се од особено значење. Тука професионалната етика може да даде многу во дефинирањето на обврските, нормите, стандардите и задачите кои нужно мора да ги извршуваат професионалците во дотичната област. Значи, прво и неопходно е изградување на соодветна *професорска деонтологија* – морален систем (норми и должност) на една професија.

2. Овој вредносен систем на професијата покрај *универзалните вредности*, треба да носи и *национални* и се разбира *локални* особености, но и *институционални* особености. Тоа значи бара негово координирање со потесната и пошироката заедница. (*Локални особености* - се разбира дека за некое ОУ од Велес, и за ОУ од Штип, чувањето и унапредувањето на животната средина како

вредност, нема да имаат еднаков приоритет и нема да заземаат исто место на вредносната скала; *институционални* особености - ќе се разликува вредносниот систем во училиште за економија, од вредносниот систем во земјоделско училиште).

3. Ова повлекува *активно партиципирање на сите наставници во промовирањето и усвојувањето на етичките содржини*. Тоа значи дека етичките содржини треба да станат *дејствени*. Ако, на пример наставната содржина по Етика е усвојување на некои вредности од работната и деловната етика (иницијативност, истрајност, иновативност, стремеж кон усовршување, успех), тоа значи дека тие треба да станат дејствени преку сите школски активности, предмети и содржини, низ кои треба да се негуваат и промовираат истите вредности како апликативни и функционални.

4. На крај, сето ова повлекува активно партиципирање на сите инволвирани субјекти во наставниот процес – родител, наставник, ученик, локална заедница. Затоа што вредносниот систем е нешто што сите заеднички го градиме и споделуваме. Не може наставникот да бара соработка на овој план од родителот, ако за родителот тоа не од значење, ако не е дел од заедничкиот морален простор кој се споделува. Наставникот не ќе биде во состојба да интероизира некои вредности кај ученикот, ако истите се надвор од вредносниот простор на родителот.

Ако ова се реализира во идеална ситуација, тогаш можеби не ќе има потреба од професионални проповедници на морал (наставници по Етика), оти сите ќе учиме со личниот пример. Знаењето ќе се живее наместо да се усвојува. Тогаш можеби и ние етичарите ќе останеме без работа, но тоа е мала загуба во однос на оваа голема и благородна цел.